

■ COLUMNA

Nus essan anc adina qua!

DAD ALICE BERTOGG*

Is dinosaurs èn morts or avant ina massa milliuns onns, sco ch'i para pervia d'in culp da meteorit. Ma èsi propi era stà uschia? Forsa han ils dinos era maglià in l'auter e l'ultim è lura simplamain mort da la fom. Els fissan lura sezs la culpa ch'i na dat betg pli els.

Tenor l'Unesco pudess esser ch'il rumantsch na surviva betg ils proxims tschient onns. E sch'ins guarda la situaziun actuala èsi schon bunamain ina miracla che nosssa lingua ha survivi il coronavirus.

Malgrà ch'il coronavirus ha mazzà ed infectà millis e millis da persunas datti anc adina nus! En Svizra èn s'infectedas passa 30 000 persunas cun questa malsogna maligna, quai fissan radund la mesadad da tuttas Rumantschas e tut ils Rumantschs. E plitost baud che tard fissan er ils auters 50% daventads unfrendas da la pandemia. Ma na, nus essan anc qua!

L'Uffizi federal da sanadad publica ha percurschì nosssa deblezza e n'ha perquai era gnanc fatg la bregia da translatar ils placats da protecciun en rumantsch. Ma «tuppamain» èn las Rumantschas ed ils Rumantschs sa dustads ed uschia hai lura tuttina dà

cumonds e scumonds per rumantsch.

I lument appelleschan tut las destinaziuns turisticas svizas da far vacanzas en l'agen pajais. A mai pari ch'il Grischun clomia il pli dad aut – e quai per ordinar per tudestg. Cler! Ins vulesse gea carmalar ils «Unterländer» en nossas bellas valladas e sin noss culms particulars. Ma culms e vals datti er en il Vallais u en il chantun Berna u Lucerna. Nus avain dentant insatge unic – nus essan unics! Quai savain nus sin il pli tard dapi che Pascal Gamboni ha fatg in hit ordlonder ils onns 1990. Ma essan nus era superbis d'esser unics? D'avair insatge che mo nus avain? E quai schizunt en pliras variantas? E nosssa lingua viva anc! Nus essan anc adina qua, e quai betg mo en il museum. Ins po visitar nossas vischnancas e baterlar cun nus, cler era per tudestg – ma nus essan Rumantschas e Rumantschs.

Als giasts n'èsi da far naginas reproschas. Co duain quels era pomai savoir ch'els han surpassà il cunfin rumantsch sch'els vegnan anc adina salidads cun in «Grüezi» u cun in grond placat da «Herzlich willkommen»? Sch'els locals indigens han «offen» u magari era «Ruhetag». La negligentscha da nosssa lingua materna u paterna cumenza a la tgina dal Rain cun la tavra «Rheinquelle». Ed ella na para d'avair nagina fin, pertge che dapertut en terra rumantscha chatt'ins las passidas tudestgas, gea perfin englaisas. E quai n'è betg mo la culpa dals responsabls dal turissem. Mintgina e mintgin che sa rumantsch, sa bain dapli?

Rumantschas e Rumantschs – as svegliai or dal dischariel da corona! Nus essan anc adina qua! Forsa – na, speranza – pli frestgs e persvadents ch'avant. Lain nizzegiar la schanza e dar nov fiu, nov anim a nosssa singularitad. Per che betg mo il Lag la Cauma u il Lai da Palpuogna sa derasian sin Instagram per il mund enturn, mabain era l'enconuschientscha e l'experientscha cun il rumantsch. Nus essan anc adina qua!

* Alice Bertogg da Sevgein è promotura regiunala da la Lia Rumantscha en Surselva. Las columnas per la FMR scriva ella ord vista privata.

FOTO GION NUTEGN STGIER.

Mascrina model retic

■ (fmr/dat) Questas davosas emnas hai dà da tuttas creaziuns da mascrin. Dacurt ha la FMR era preschentà da quelas cun scrit si «Tgi che sa ro-

montsch sa dapli». Il pli nov model è quel da la Viafier retica, in model ch'er il redactor da la FMR, Gion Nutegn Stgier, ha survegnì tar la preschentaziun dals pli novs trens (pagina 2). Bain pussaivel ch'els fans e «ferrofilis» da la Viafier retica chaminan enturn en Grischun cun questas mascrin.

■ NOVITADS RTR.CH

Luf ha stgarpà set nursas en Surses

Sin in'alp al Piz Toissa datiers da Ziteil èn vegnidas stgarpadas nursas la notg da glindesdi sin mardi da quest'emna. Duas nursas sajan crappadas immediat, quatter nursas feridas haja il guardiaselvaschina stui cuppar, ed ier hajan ins chattà anc ina setavla nursa crappada. Las nursas na sajan betg stadas protegidas cun ina saiv electrica, ed er in chaun da protecciun na devi betg.

Il luf fatschenta er il Cussegl grond

Uschè ditg ch'i dat tants lufs – ed uschè ditg che quels sa movan en il medem territori sco nursas, chauras e vatgas n'èsi strusch d'evitar ch'i dat conflicts. La regenza prendia dentant serius ils quitads da l'agricultura, dal turissem e da la populaziun.

Datti tar l'uffizi da chatscha directives ch'els guardiatscha ston communitgar sincer e transparent? Gea, quellas datti – perfin in scumond da comunicaziun en cas pli difficils, ha respundi Mario Cavigelli al pur e deputà Gian Michael (PBD). El ha dentant concedi ch'els bun 50 guardiatscha na sajan betg primar-main communicatur.

Cusseglie governativ Marcus Caduff ha repeti che la problematica dal luf haja surtut cuntanschi en Surselva ina nova dimensiun cunquai ch'era vatgas-mamma reageschian gnervus e per part aggressiv sch'in luf saja en il cunturn. Ils purs e tristerichs stoppian perquai prender mesiras sur stad cun per exempel far saivs, signalisar sendas da viandar e proteger las muntaneras. En quest senn ha Caduff respundi ina dumonda dal deputà Kevin Brunold (PCD)

Fissi betg pussaivel d'extender il sistem d'alarm per SMS sin l'entir chantun? Quai ha dumandà il pur e deputà Reto Cramer (PCD). Cavigelli è dentant da l'avis ch'i fetschia dapli senn d'infurmar davart attatgas da lufs en il territori pertutgà. Infurmaziuns per l'entir chantun sajan da chattar sin la pagina d'internet da l'Uffizi da chatscha.

In'explosiun da gas ha mazzà ad Arvigo in um da 77 onns

FOTO POCHA

Accident mortal en tegia

En Val Calanca han ins chattà in mort en ina tegia da culm sur Arvigo. Tar in'explosiun da gas saja el vegni blessà uschè grev ch'el è mort en consequenza. Tenor emprimas enconuschientschas da la polizia vuleva l'um midar la sai-

ra ina buttiglia da gas. Cun far quai saja gas vegni or ed explodi. L'um è vegni blessà talmain ch'el è anc mort al lieu. Ensemen cun la Procura publica investighescha la polizia davart las circumstanzas exactas da l'accident.

*La catscha ei sco la veta.
In bi di sei finiu
ch'ei ha strusch entschiet.*

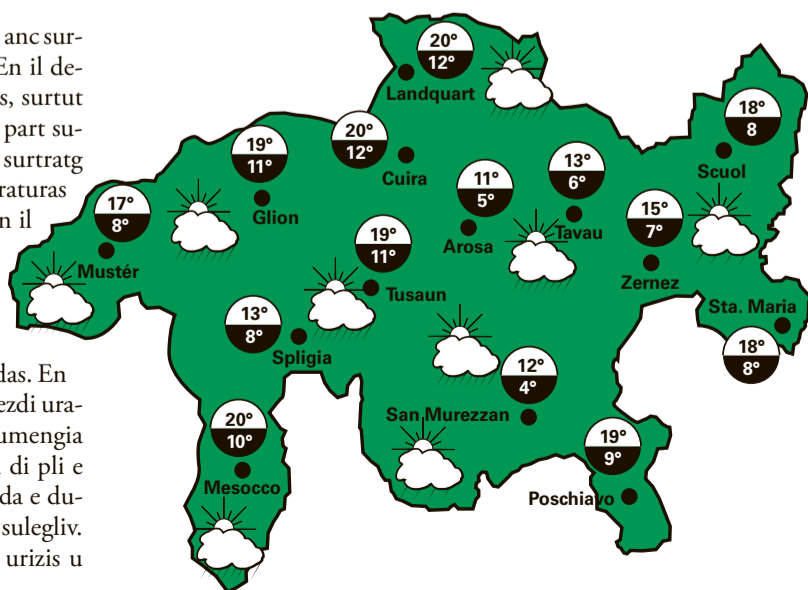
Catscha sil capricorn en Cavrein da Leo Tuor

Aura variabla

Situaziun generala: La Svizra giascha tranter pliras zonas da pressiu bassa.

Oz: En il nord la damaun anc surtratg, pli tard scleridas. En il decurs dal di uradis u urizis, surtut en las Alps. En il sid per part sulegliv, en l'Engiadina er surtratg ed uradis locals. Temperaturas maximalas durant il di en il nord en fin 21 grads, en il sid dal Tessin en fin 24 grads.

Prognosas: En il nord la sonda variabla cun scleridas. En las muntognas suentermezdi uradis u urizis isolads. La dumengia surtratg, en il decurs dal di pli e pli sulegliv. En il sid sonda e dumengia per gronda part sulegliv. En il decurs dal di n'èn urizis u uradis betg exlaus.

2020 sper la mar!

CARICATURA L. FLEPP